

* * *

УДК 94(477)

Придибайло О. М.,
аспірантка кафедри історії та археології
слов'янських народів, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), prydybaylo@gmail.com

ГРЕЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА В УКРАЇНІ В 20–30-х РОКАХ ХХ СТ.

Розглядається історія грецької національної меншини на території Української РСР в 20–30-ті рр. ХХ ст. Дається характеристика їх матеріального та правового становища, процесів націоналізації та колективізації. Розкривається політика репресій щодо грецького населення.

Ключові слова: грецька національна меншина, репресії, національна політика, еміграція.

Грецька національна меншина одна з тих, що найдовше проживала на території України – ще з часів заснування міст–колоній в Північному Причорномор'ї. В даній роботі розглядатиметься період 20–30-х рр. ХХ ст., як найбільш суперечливий в історії національного розвитку народів, що проживали на території України. На даний момент немає жодної узагальненої праці, що б охоплювала період радянської історії греків на цих землях. Велике значення і доробок фактичного для подальших досліджень залишили автори, що писали безпосередньо в 30-ті рр. С. Ялі в праці “Греки УСРР” (1931) подає загальні теоретичні дані про їх чисельність, розселення та умови проживання. Голобородько Ірина в праці “Национальность: Грек. Виновен!” всебічно розкрила репресії і депортації грецького населення в 20–50-х рр. на території Одеси. Тему репресій греків продовжує М. Шитюк (“Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-і роки ХХ ст.”). С. Козорог розкриває тему адміністративного життя грецьких громадян, а саме створення національних районів і політику “коренізації”.

Згідно з переписом населення в 1926 р. в Україні проживало 104 666 чоловік грецької національності, що становило 0,36% від населення республіки [8, с. 62,79]. Історично вони були зосереджені переважно в південному регіоні, де були виділені три національні грецькі райони: Сартанський, Мангушський і Великоянісольський, які мали право адміністративно–територіальної автономії. Сільське грецьке населення складало 89,7% від загальної кількості греків [9, арк.2].

В 1922 р. перед урядом УСРР постало питання про врегулювання взаємовідносин між багаточисельними етнічними групами, що проживали на її території. Радянська влада мала на меті завоювати собі підтримку серед етнічних груп, тому й розпочала політику коренізації, спрямовану передусім на задоволення національних інтересів. З другої половини 20-х років розпочинається перебудова життя суспільства на нових соціалістичних рейках. Результати коренізації – національні школи, періодична преса, книги, розвиток національної культури, театри тощо. Згодом були закриті кордони УРСР і зв'язок греків з історичною батьківщиною припинився. Реорганізація у 1932 р. Мангушського і Сартанського районів і приєднання їх до Маріупольської міськради була першим кроком до повної ліквідації грецької національної автономії. Грецьке населення

традиційно займалося сільським господарством та торгівлею. Ці чинники й стали визначальними в ставленні радянської влади до них. Серед грецького селянства було багато заможних, так званих кулацьких господарств – щодо них застосовувалась політика зрівняння. А реконструкція сільського господарства передбачала реорганізацію індивідуальних господарств в колгоспи. Загалом починаючи з 1919 р. грецьке населення піддавалось комуністичному терору. Проведена в селах колективізація викликала значні зміни у соціальній структурі. Політика “витіснення й обмеження капіталістичних елементів” вже наприкінці 20-х років привела до зменшення питомої ваги заможних селян. Колективізація, що мала чітко сформульовану доктрину “ліквідації куркуля, як класу” докорінно змінила структуру грецького селянства й набула форми національної трагедії. Протягом 1931 р. було розкуркулено й виселено не менше 1/10 частини населення. Протягом 1931–1932 років у с. Нова Каракуба секретар партосередку розкуркулив самих лише бідняцьких і середняцьких господарств 46 [1, с. 162]. В результаті, з урахуванням розкуркуленого й виселеного за межі України селянства, втрати трудових ресурсів у грецьких селах склали від 10 до 20% їхньої людності.

5 січня 1930 р. ЦК ВКП(б) прийняв постанову “Про темпи колективізації й заходи допомоги держави колгоспному будівництву”, згідно з якою суцільна колективізація в Україні мала бути здійснена восени 1931 р. – навесні 1932 р. На початку 1930 р. в грецьких селах України розпочався перший етап суцільної колективізації. До березня 1930 р. у низці сільрад вона досягла 80%.

Колективізація здійснювалась примусово, під силовим тиском, що стало причиною соціально–економічної кризи. Після оприлюднення 2 березня 1930 р. статті Й. В. Сталіна “Запаморочення від успіхів” розвал грецьких колгоспів пішов так само швидко, як перед тим відбувалось їх утворення. Уже 18 березня в тому ж Урзуфі вийшли з комуни 218 господарств. В результаті в артілі залишилось 121 господарство – 21,2%, що було на 8% менше, ніж у 1929 р. Перший етап колективізації, що закінчився провалом, показав, що грецьке село не було готове до “соціалістичної перебудови сільського господарства”. Проте відступ був тимчасовим і розпочалась нова хвиля колективізації в жовтні 1930 р. По окремих районах рівень колективізації селянських господарств був таким: Старокаранський – 25,3%, Мангушський – 30,4%, Сартанський – 37,2%, Великоянісольський – 37,2% [1, с. 152].

Наслідками колективізації стала економічна криза на селі – поголів'я худоби в 1930 р. знизилось до рівня післявоєнних 1922–1923 років [2, с. 31]. Недовиробництво сільськогосподарської продукції в 1930 р. вже взимку 1930 – навесні 1931 р. поставило грецьке населення перед серйозними труднощами. У ряді грецьких селищ населення голодувало. 26 травня 1931 р. засідання членів правління сільськогосподарської артілі ім. 238-го стрілецького порту в с. Чермалик ухвалило: “Беручи до уваги, що значна частина членів голодує..., висунути пропозицію... про відпуск продовольства на 800 чоловік, що складає 85% складу артілі” [1, с. 156]. Навесні 1932 р. населення, вичерпавши свої продовольчі запаси, знову голодувало. Створені “з–під палиці” колгоспи

лише номінально були “показовими соціалістичними господарствами”. Влітку 1932 р. стан грецьких колгоспів потрапив у коло прискіпливої уваги Донецького обласного відділу ДПУ УРСР, що констатував погрозливе становище “...у галузі виконання планів збиральної та хлібозаготівельної кампанії” [1, с. 159].

Восени 1932 р. село було вже не в змозі виконати план хлібозаготівлі. Ухвалення 7 серпня 1932 р. постанови ЦВК і РНК СРСР “Про охорону майна державних підприємств...” (“закон про п'ять колосків”) і 18 листопада 1931 р. постанови ЦК КП(б)У “Про заходи по підсиленню хлібозаготівель” опосередковано констатували товарну неспроможність сільського господарства та легалізували вилучення індивідуальних продовольчих запасів у селян.

За впливом на подальше соціально-економічне життя народів України колективізація посідає центральне місце в низці суспільно-політичних кампаній початку 30-х років. На доло етнічних меншин вона справила епохальний вплив, різко змінивши спосіб економічного та суспільного життя селянських етнічних груп. За найскромнішими підрахунками втрати грецького населення внаслідок “ліквідації куркуля як класу” становили від 10 до 20% населення. Значну частину становили селяни, які переселялися до міст. Зміна співвідношення між міським і сільським населенням стала найважливішим демографічним наслідком колективізації в грецьких селах.

У другій половині 30-х років масового характеру набули репресії проти населення радянської держави. В досліджуваній період органами НКВС було прийнято ряд нормативних документів, спрямованих їх посилення. Так, наказом наркомун внутрішніх справ Єжова за № 233 передбачалося проведення широкомасштабної операції “по розгрому шпигунсько-диверсійних контингентів”, що складалася з греків, латишів та інших народів.

Цілеспрямоване переслідування греків розпочалося з 11 грудня 1937 р., коли наркомун внутрішніх справ СРСР М. Єжов підписав директиву № 50215, у якій обґрунтував необхідність застосування каральних заходів проти представників грецької національності, які нібито створили цілу мережу націоналістичних, шпигунсько-диверсійних і шкідницьких організацій і мали на меті знищити радянський лад. Після чого місцеві органи НКВС отримали від наркомун внутрішніх справ УРСР І. Леплевського ліміт на арешт 5000 греків. Розпочалась широкомасштабна операція, в результаті якої на півдні України було репресовано 665 чоловік, жителів грецької національності, з них засуджено до розстрілу 203 чоловік [7, с. 337]. Іван Джуха називає приблизне число постраждалих під час “грецької операції” – 7,6–9,4 тис. чол. [3, с. 121].

Про те, що репресії були спрямовані саме проти греків, яскраво свідчить те, що найбільша кількість засуджених звинувачувалась в участі у грецьких шпигунських, контрреволюційних, диверсійно-повстанських організаціях, в антирадянській агітації і пропаганді. У директиві говорилось, що органами НКВС розкрита сітка шпигунсько-терористичних, антирадянських і капіталістичних організацій греків, які ставили своєю метою створення буржуазно-фашистської держави в районах, де переважало грецьке населення.

Таким чином, на грецьке населення України, зосереджене переважно у південному регіоні, впливали ті ж самі соціально-економічні процеси, що й на все населення УРСР. Вони зазнали впливу політики націоналізації, колективізації, репресій та голодомору 30-х рр.

Список використаних джерел

1. Голобородько Ирина. Национальность: Грек. Виновен! / И. Голобородько ; Историко-просветительское, правозащитное и благотворительное общество “Одесский Мемориал”. – Одесса : Студия “Негоциант”, 2005. – 399 с.
2. До історії міжнародних процесів в Україні (30-ті рр.): Документи // Український історичний журнал. – 1992. – № 12.
3. Джуха И. Г. Спецшелоны идут на Восток. История репрессий против греков СССР: депортации 1940-х гг. – СПб. : Алетейя, 2008. – 560 с.
4. Наседкина Л. А. Грецькі національні сільради та райони в Україні (друга половина 20-х – 30-ті роки) // Український історичний журнал. – 1992. – № 6.
5. Скрипник М. О. Перебудовними шляхами (Проблема культурного будівництва національних меншостей України) // Український історичний журнал. – 1989. – № 11.
6. Чирко Б. В. Національні меншості на Україні в 20-х – 30-х рр. // Український історичний журнал. – 1990. – № 1.
7. Шитюк М. М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-і роки ХХ століття / М. М. Шитюк. – К. : “Тетра”, 2000. – 532 с.
8. Ялі С. Греки в УССР. – Харків, 1931.
9. Центральний державний архів вищих органів державної влади і органів державного управління України. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 5.

References

1. Goloborodko Irina. Natsionalnost: Grek. Vinoven! / I. Goloborodko ; Istoriko-prosvetitel'skoe, pravozaschitnoe i blagotvoritel'noe obshchestvo “Odesskiy Memorial”. – Odessa : Studiya “Negotsiant”, 2005. – 399 s.
2. Do istorii mizhnatsionalnyh protsesiv v Ukraini (30-ti rr.): Dokumenty // Ukrainiyskiy Istorichnyi zhurnal. – 1992. – № 12.
3. Dzhuha I. G. Spetseshelony idut na Vostok. Istoriya repressiy protiv grekov SSSR: deportatsii 1940-h gg. – Spb. : Aleteyya, 2008. – 560 s.
4. Nasedkina L. A. Gretski natsionalni silrady ta rayony v Ukraini (druga polovina 20-h – 30-ti roki) // Ukrainiyskiy Istorichnyi zhurnal. – 1992. – № 6.
5. Skripnik M. O. Perebudovnymi shlyahamy (Problema kulturnogo budivnutstva natsionalnyh menshostey Ukrainy) // Ukrainiyskiy Istorichnyi zhurnal. – 1989. – № 11.
6. Chyrko B. V. Natsionalni menshosti na Ukraini v 20-h – 30-h rr. // Ukrainiyskiy Istorichnyi zhurnal. – 1990. – № 1.
7. Shutyuk M. M. Masovi represii proty naselennya Pivdnyia Ukrainy v 20–50-i roky XX stolittya / M. M. Shutyuk. – K. : “Tetra”, 2000. – 532 s.
8. Yali S. Greki v USSR. – Harkiv, 1931.
9. Tsentralnyy derzhavnyy arhiv vyschyh organiv derzhavnoi vlady i organiv derzhavnogo upravlinnya Ukrainy. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 5.

Прыдыбайло О. М., аспірантка кафедри історії та археології слов'янських народів, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), prydybaylo@gmail.com

Грецьке національне меньшинство в Україні в 20–30-е годы ХХ ст.

Рассматривается история греческого национального меньшинства на территории Украинской ССР в 20–30-е гг. Дается характеристика их материального и правового положения, процессов национализации и коллективизации. Раскрывается политика репрессий греческого населения.

Ключевые слова: греческая национальное меньшинство, репрессии, национальная политика, эмиграция.

Прыдыбайло О. М., graduate student of the Department of the History and Archaeology of the Slavic peoples, National Pedagogical University by M. P. Dragomanov (Ukraine, Kiev), prydybaylo@gmail.com

Greek minority in the 20–30th years of the twentieth century in Ukraine

The history of the Greek minority in the Ukrainian SSR of 20–30th years of the twentieth century. Given a description of their financial and legal status, processes of

nationalization and collectivization. Policy reveals repression of the Greek population.

Keywords: *Greek minority repression, national policy, immigration.*

* * *

УДК 94+339](470+571)(477)“1918”

Приходько М. М.,
аспірант кафедри історії та археології слов'ян,
Інститут історичної освіти Національного
педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), prihod@ukr.net

МІЖДЕРЖАВНИЙ АЛЬЯНС УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА СКОРОПАДСЬКОГО ТА ВСЕВЕЛИКОГО ВІЙСЬКА ДОНСЬКОГО ОТАМАНА КРАСНОВА

Досить змістовно і у доступній формі викладено зовнішньополітичні відносини Української держави Скоропадського з Всевеликим військом донським, очолюваним отаманом Красновим. Висвітлюється зовнішньоекономічна співпраця, котра була запорукою і головною зв'язковою підставою між двома державними утвореннями. Кожна з новостворених держав на теренах бувшої Російської імперії мала низку проблемних питань у своїй економіці через відсутність певних ресурсів для належного функціонування держави. В економіці Всевеликого війська донського в результаті попередніх подій, станом на травень 1918 року був повністю відсутнім комплекс по виробництву зброї. Зважаючи на особливий характер даного державного утворення, котре являлось по суті об'єднанням військових людей, з мінімальним цивільним населенням, кінче потрібна була зброя у відповідній кількості. Центрами з виробництва зброї, найближчими до кордонів війська, були міста Царицин, Луганськ та Таганрог. Саме ці центри за часів Російської імперії постачали на Дон необхідну зброю. Саме питання передачі заводів Таганрога і Луганська були першочерговими в переговорах двох держав при визначенні міждержавного кордону. Другим напрямком співпраці було налагодження і перевезення Добровольчих загонів, переважно офіцерського складу, з території України на Дон.

Ключові слова: *Українська держава, отаман Краснов, Всевелике військом донське, військові поставки, демаркація кордонів.*

Висвітлення даної тематики є вкрай актуальним при дослідженні зовнішньополітичних відносин Української держави в 1918 році. Саме економічний фактор став об'єднувачем у співпраці урядів обох держав, основним товаром, що був архіважливим для існування Дону – була зброя. Дана стаття демонструє, упевнену політику уряду Скоропадського, вміння користуватись своїми безперечними перевагами в порівнянні з державами, котрі знаходяться в сфері інтересів України. Використовуючи власні географічні, природні, соціальні переваги втілювати власну державну політику.

Серед останніх праць в котрих зачіпається дипломатичні відносини між українським урядом і урядом Всевеликого війська донського слід відмітити, праці: науковця П. Гай–Нижника, котрий в своїй статті “Торгівельно–промислова політика Української держави гетьмана Павла Скоропадського 1918 р.” розглядає міждержавні відносини в сфері торгівлі. Зовнішньоекономічними зв'язками в Українській державі займався створений у складі Міністерства Торгу і Промисловості департамент Закордонної Торгівлі на чолі з директором Корольовим. Згідно договору укладеного між державами 8 серпня 1918 року до Дону відійшли ґрунтовні залежі антрациту, а також Таганрозький Русько–Балтійський завод, який був спроможний виробляти набої для рушниць та артилерії. На той час даний завод був новим. Був відкритий лише наприкінці 1916 року. Був створений замість евакуйованого заводу міста Таллінн (на той час Ревель).

Дослідник Соловйова В. В. у своїй науковій статті “Діяльність українських дипломатичних представництв в новопосталих державах, заснованих на теренах пості-

мперської Росії за гетьманату П. Скоропадського” висвітлює відносини Української держави та Всевеликого війська донського, питання встановлення кордону між державами. Дослідник зауважує, що Донська держава погодилась на автономію, у складі України, погодилась на використання спільної грошової одиниці – гривні, централізацію сполучення, як залізничного так і наземного, єдину поштову систему. Єдиною умовою Дону було право автономії на власну військову політику, власний адміністративний апарат, використання власної мови (російської).

Попри значну увагу наукового товариства до подій, котрі відбувалися на теренах бувшої Російської імперії в період закінчення Першої світової війни, саме зовнішньополітичні відносини між Україною і державою отамана Краснова є вивченою на не достатньому рівні.

Метою даного дослідження є висвітлення політики гетьмана Скоропадського на міжнародній арені у відносинах із сусідніми державами, як самостійного політика, невіддільного окупаційним військам Німеччини, котрий самостійно проводив політичні кроки на шляху налагодження зв'язків із стратегічними партнерами.

В результаті приходу отамана Краснова до влади на більшій частині бувшої Радянської імперії була встановлена більшовицька влада, а з іншого боку території України окупована німецькими військами, Дон залишився без власного заводу з фабрикації бойових припасів.

Слід зауважити, що до 1918 року, донське козацтво існувало в рамках Облaсті Війська Донського. До складу даної територіальної одиниці входили промислові центри Луганськ та Таганрог, в котрих існували заводи з виробництва вогнепальної зброї. В результаті окупаційної політики Німеччини в 1918 році та Брестської мирної угоди, дані промислові центри відійшли до складу України.

Налагодження співпраці Української держави Скоропадського та Всевеликого війська донського в військовій сфері. У свою чергу Україна, згідно брестського миру, визнала кордони Радянської Росії. Таким чином визнання Україною Всевеликого війська донського означало б розрив переговорів з Радянською Росією, делегація якої наполягала на недоторканності своєї території, посиляючись на Брест–Литовський мирний договір.

З іншого боку, обидві сторони переговорів були обмежені у своїх діях Німеччиною, від якої багато в чому залежала ситуація навколо визнання Всевеликого Війська Донського.

Українсько–радянські переговори носили суто формальний характер, і обидві сторони не були зацікавлені в їх успішному завершенні, але під тиском Німеччини всіляко затягували їх. Про це говорять також склади делегацій обох сторін, там не було ні голів урядів, ні голів зовнішньополітичних відомств двох країн. Гетьману переговори з більшовиками були вкрай нецікаві, і він доручив їх ведення групі українських націоналістів на чолі з Сергієм Шелухиним, припускаючи два результати: або зрив переговорів, який можна буде списати на більшовиків і тим самим розв'язати собі руки для створення антибільшовицького фронту з Всевеликим Військом Донським, або в разі успіху переговорів встановити нові кордон Української Держави, виходячи зі стратегічних міркувань, ближче до Москви, знову ж для полег-